

dr hab. Dariusz Libionka
prof. IFiS PAN

Opinia na temat dorobku naukowego dr Anny Jakimyszyn-Gadochy i rozprawy pt. *W trosce o zdrowie żydowskich mieszkańców Lwowa (1918-1939)*

Anna Jakimyszyn-Gadocha od początku swojej kariery naukowej związana jest z Uniwersytetem Jagiellońskim. W 2001 r. ukończyła studia licencjackie na wydziale historycznym, a dwa lata później uzyskała z wyróżnieniem tytuł magistra historii na podstawie rozprawy *Życie krakowskiej gminy w świetle przepisów statutu gminnego z 1595 roku i jego uzupełnień z lat 1604-1616* napisanej pod kierunkiem dr. hab. Leszka Hońdo. W 2007 r. uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy *Żydzi krakowscy w dobie Rzeczypospolitej Krakowskiej. Status prawny. Przeobrażenia gminy. System edukacyjny* napisanej również pod kierunkiem dr. hab. L. Hońdo. Rozszerzona wersja tekstu ukazała się w 2008 r. w wydawnictwie Austeria. Od marca 2008 r. do września 2010 r. Anna Jakimyszyn-Gadocha była zatrudniona w charakterze asystenta w Zakładzie Kultury Żydów Katedry Judaistyki UJ, a następnie adiunkta w Zakładzie Kultury Żydów Instytutu Judaistyki UJ, gdzie dała się poznać jako wybitna wykładowczyni i organizatorka życia naukowego.

Ocena osiągnięcia naukowego w przewodzie habilitacyjnym

Jako główne osiągnięcie naukowe w przewodzie habilitacyjnym została zgłoszona rozprawa pt. *W trosce o zdrowie żydowskich mieszkańców Lwowa (1918-1939)* wydana przez wydawnictwo Austeria w 2021 r. Ta obszerna, licząca 506 stron, monografia powstała głównie w oparciu o kwerendy przeprowadzone w dwóch archiwach ukraińskich: Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie i Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego. Daleko mniejsze znaczenie miały materiały z archiwów krajowych, wśród nich z Archiwum Akt Nowych i Żydowskiego Instytutu Historycznego. Wykorzystano również zasoby bibliotek lwowskich, Biblioteki Narodowej i Biblioteki Jagiellońskiej. Przedmiotem analiz była przede wszystkim dokumentacja polska (akta administracyjne, urzędów wojewódzkiego i miejskiego oraz będących przedmiotem badań instytucji, stowarzyszeń i organizacji), oraz kilkadziesiąt tytułów prasy wydawanej w językach polskim i

jidysz, od prasy codziennej poprzez wydawnictwa różnych towarzystw i organizacji, po specjalistyczne pisma lekarskie. Ostatnią grupę źródeł stanowiły materiały autobiograficzne.

Tematyka rozprawy, choć mieści się w polu szerokich zainteresowań autorki, nie stanowi prostej kontynuacji jej dotychczasowych badań dotyczących przede wszystkim historii Żydów w Krakowie. Zamyśl pracy jest ambitny i nowatorski, bowiem problematyka ochrony zdrowia przez Żydów w okresie międzywojennym nie była jak dotąd podejmowana w sposób kompleksowy, czy to w odniesieniu do Lwowa czy innych miast. Cel i tematyka badań sytuujących się na pograniczu historii zdrowia publicznego, historii instytucjonalnej i społecznej, zostały precyzyjnie określone w rozbudowanym wstępie. Autorkę interesowały funkcjonowanie i rozwój instytucji żydowskich służących ochronie zdrowia, specyfika, zakres i dostępność usług medycznych, personel zatrudniony w placówkach służby zdrowia oraz kompleks działań profilaktycznych. Materiał został opracowany w porządku chronologicznym i problemowym z wykorzystaniem różnych metod analizy.

Praca składa się z dziesięciu rozdziałów, zakończenia, niewielkiego aneksu źródłowego, bibliografii i indeksu osobowego. Krótki rozdział wstępny przynosi podstawowe dane demograficzne, informacje o strukturze zawodowej i stanie zdrowia ludności żydowskiej Lwowa w będącym przedmiotem badań okresie. Cztery kolejne części zawierają bogato ilustrowane tabelami opisy działalności instytucji medycznych i organizacji pomocowych oraz charakterystykę zatrudnionego w nich personelu. W rozdziale II autorka omawia historię, rozwój i funkcjonowanie zarządzanego przez Gminę Żydowską Szpitala Żydowskiego, będącego największą tego typu placówką w Małopolsce, jego oddziały i instytucje współpracujące. A także (w przypisach) liczne biogramy zatrudnionych w nim lekarzy. W rozdziale III dokładnie omówiono wszystkie działające we Lwowie poradnie specjalistyczne utrzymywane przez organizacje żydowskie, zaś w rozdziale IV osiemnaście świeckich towarzystw pomocowych mających w zakresie swych działań statutowych zagadnienia ochrony zdrowia i szeroko pojętej pomocy społecznej. Ostatni rozdział z tej sekcji przynosi charakterystykę lwowskiego środowiska medycznego, zarówno lekarzy jak i personelu pomocniczego. Czytelnik znajdzie tu również szereg informacji na temat wydziału medycznego na Uniwersytecie Jana Kazimierza oraz funkcjonowania żydowskich organizacji branżowych.

Kolejne cztery rozdziały przynoszą omówienie praktyki zdrowotnej, w tym profilaktyki, organizowania aktywności fizycznej i sportu, dostępności i form wypoczynku. Otwierający tę część rozdział VI omawia zespół działań mających na celu poprawę w zakresie higieny osobistej i wysiłków podejmowanych w celu polepszenia stanu czystości otoczenia. Punktem wyjścia są niezwykle ważne dla ludności żydowskiej kwestie rytualne, począwszy od zasad

prawa religijnego, poprzez funkcjonowanie przeznaczonych do realizowania nakazów religijnych instytucji (kwestie obrzezania i higieny rytualnej). Omówiono również inicjatywy podejmowane w celu poprawy sytuacji sanitarnej mieszkań i pomieszczeń użyteczności publicznej. Kolejny rozdział przynosi panoramę akcji oświatowych i edukacyjnych skierowanych do dorosłych (odczyty, specjalne wydawnictwa, publikacje prasowe, plakaty, prezentacje, filmy, wystawy) oraz ofertę kierowaną do dzieci i młodzieży. W niezwykle interesującym rozdziale VIII omówiono organizację, promocję i możliwości aktywności fizycznej wśród lwowskich Żydów, poczynając od klubów sportowych i ich szerokiego zaplecza, z podkreśleniem ich specyfiki narodowościowej, tak w kontekście programów, jak i form aktywności. Równie interesujący rozdział IX traktuje o formach zorganizowanego wypoczynku dla dzieci i młodzieży (półkolonie i kolonie) oraz organizacji opieki sanatoryjnej, w tym również dla studentów. W ostatnim rozdziale wskazano na inicjatywy i działania wokół kwestii dietetycznych w odniesieniu do różnych grup wiekowych z uwzględnieniem żydowskiej specyfiki (przestrzeganie zasad koszerności). Całość wieńczy krótkie zakończenie zawierające podsumowanie podniesionych w rozprawie wątków i wskazanie na możliwości dalszych badań.

Recenzowana książka jest niezwykle interesującą próbą przedstawienia złożonych struktur żydowskiej służby zdrowia i szeroko pojętej problematyki ochrony zdrowia we Lwowie będącym trzecim co do wielkości skupiskiem żydowskim w II RP. Jej przygotowanie, wiążące się z koniecznością niezwykle drobiazgowej rekonstrukcji kilkudziesięciu instytucji powstałych w oparciu o inicjatywy prywatne i środowiskowe, a także ram prawnych oraz lokalnego kontekstu ich funkcjonowania, wymagało ogromu pracy. Praca bez wątpienia wypełnia lukę w piśmiennictwie historycznym na temat lwowskich Żydów w okresie międzywojennym w kontekście życia społecznego i badań nad codziennością. Autorka podnosi również wiele generalnych problemów związanych z funkcjonowaniem służby zdrowia i opieki zdrowotnej w tym okresie. Pozycja ta z pewnością stanie się punktem odniesienia dla kolejnych badań tych zagadnień. Mimo że adresowana jest głównie do zawodowych historyków, może zainteresować również innych odbiorców. Na podkreślenie zasługuje duża świadomość metodologiczna autorski.

Uwagi krytyczne. W rozdziale wstępnym zabrakło wprowadzenia na temat sytuacji okresie pierwszej wojny światowej i antyżydowskich wystąpień we Lwowie w listopadzie 1918 r. Byłoby to lepsze niż rozproszone w innych rozdziałach wzmianki. Zabrakło informacji o liczbie ofiar krwawego pogromu, w tym rannych i kontuzjowanych, co nie jest bez znaczenia w kontekście działania służby zdrowia. Dalej idący zarzut można postawić w odniesieniu do

sytuacji w okresie wojny obronnej we wrześniu 1939 r. zakończonej sowiecką okupacją Lwowa. Kwesta ta została całkowicie pominięta. Czytelnik nie dowie się jak w tym czasie działała żydowska służba zdrowia i jakie były losy opisywanych w książce instytucji. Niektóre stwierdzenia odnoszące się do tego okresu są mało precyzyjne. Przykładem wzmianka o istnieniu domu starców do wybuchu II wojny światowej (s. 93). Czyżby został zlikwidowany przez władze sowieckie? W dodatku przypis odsyła do dokumentu z 1926 r. Przy omawianiu sytuacji na UJK nie napisano o zajściach antyżydowskich w 1932 r., zaś o konflikcie wokół zwłok dostarczanych do prosektoriów wspomniano zaledwie w przypisie (s. 207-210). Podobnie jest w przypadku odniesień do wprowadzenia „paragrafu aryjskiego” w organizacjach zrzeszających lekarzy (s. 213). Nie ma też informacji o losach personelu medycznego w okresie niemieckiej okupacji. W biografii adwokata Józefa Parnasa, brata jednego ze znanych lwowskich lekarzy, nie podano że w początkowym okresie niemieckiej okupacji został wyznaczony na przewodniczącego Judenratu i wkrótce zamordowany. W biografii lekarzy często brakuje dat śmierci. Niektóre dane można byłoby bez trudu uzupełnić. Tak jest choćby w przypadku Samuela Lehma, ojca Stanisława Lema (s. 68). Podrozdział pt. *Lekarze* zawiera informacje słabo powiązane tematycznie. W moim przekonaniu mankamentem jest brak osobnego podrozdziału o Żydach na wydziale medycznym na UJK. A przede wszystkim, o czym już wspomniałem, krótkiego nawet podsumowania wykraczającego poza będący przedmiotem rozprawy okres historyczny.

Książka zawiera bardzo rozbudowane przypisy, które niekiedy zajmują całe strony (s. 92), co stanowi uciążliwość dla czytelnika. Podobnie jak niezwykle szczegółowe informacje dotyczące obowiązków lekarzy, pielęgniarek i pacjentów (s. 73-75), zapisów w regulaminach (s. 93), wykazy punktów zbornych dla półkolonistów (s. 346-347), inwentarz domu kolonijnego (s. 364). Pojawiają się też długie listy nazwisk, np. członków władz Towarzystwa Opieki nad Żydowskimi Sierotami czy Towarzystwa Kolonii Wakacyjnych i Lecznicych (s. 182, 187). Trudno oprzeć się wrażeniu, że autorka podaje wszystkie informacje pojawiające się w źródłach. W moim odczuciu niektóre treści spychane do przypisów powinny raczej znaleźć się w tekście głównym. Tak jest w przypadku wzmianek o pierwszej absolwentce medycyny na UJK (s. 205), Lwowskiej Izbie Lekarskiej (s. 212) czy wprowadzeniu „paragrafu aryjskiego” w stowarzyszeniach. Każdy rozdział zawiera ogromną liczbę szczegółów, jednak niektóre ważne kwestie zostały zaledwie wspomniane. Często też brakuje perspektywy porównawczej. Czytelnik nie wie na ile działania podejmowane przez żydowskie stowarzyszenia, czy to w kwestiach sanitarnych czy oświatowych różniły się od tych prowadzonych w ramach polskich organizacji. Z punktu widzenia tematyki książki na szczególną uwagę zasługują inicjatywy

charakterystyczne tylko dla środowiska żydowskiego. Bardziej dokładnie omówiono to w odniesieniu do kontekstu sportowego. Jednak i tutaj niekiedy zabrakło precyzji. Nie jest jasne, czy teza o braku zainteresowania dla działalności sportowej wśród młodzieży akademickiej (s. 340) odnosi się wyłącznie do Żydów. Nie wiadomo też w jakim zakresie działania organizacji żydowskich były oceniane i monitorowane przez władze miejskie i administrację państwową. Brakuje też omówienia problematyki funkcjonowania prywatnych praktyk lekarskich, np. dentystycznych.

Powyższe uwagi krytyczne nie zmieniają wysokiej oceny przedstawionej do oceny monografii.

Ocena dorobku naukowego – publikacje i udział w konferencjach naukowych

Na przestrzeni swojej kariery naukowej dr Anna Jakimyszyn-Gadocha zajmowała się, jak to wyszczególniła w autoreferacie, trzema kompleksami zagadnień. Najważniejszy z nich to historia Żydów na ziemiach polskich od XVI do XX w. analizowana pod kątem dziejów gmin, instytucji i ważnych postaci życia religijnego i kulturalnego (głównie w Krakowie i Kazimierzu, z wybitną rozprawą doktorską na czele). Pozostałe publikacje koncentrują się wokół historii książki żydowskiej i folklorystyki żydowskiej. Na podkreślenie zasługują konsekwencja i dojrzałość habilitantki w realizowaniu swoich planów i projektów.

Wśród publikacji dr Anny Jamimyszyn-Gadochy są analizy i komentarze tekstów źródłowych, omówienia piśmiennictwa historycznego, opisy funkcjonowania gmin i będących w ich jurysdykcji cmentarzy i mykw oraz instytucji ochrony zdrowia, artykuły biograficzne, teksty poświęcone książkom i sygnetom drukarskim, czy wreszcie omówienia tekstów religijnych. Ich lektura dowodzi solidnej wiedzy na temat opisywanych zagadnień, doskonałej znajomości źródeł, w tym spisanych w żydowskich w językach hebrajskim i jidysz, oraz krajowej i zagranicznej literatury przedmiotu. Pomimo niewielkiej często objętości, teksty autorstwa habilitantki są zawsze dobrze udokumentowane i napisane w sposób interesujący nawet dla odbiorców nie będących historykami.

W zestawieniu tekstów opublikowanych w wydawnictwach zbiorowych znalazły się 22 pozycje. Zamieszczono je w tomach poświęconych historii galicyjskich Żydów, w tym krakowskich (7), lwowskich (2) nowosądeckich (1), wielickich (1), księgach jubileuszowych (2) oraz materiałach pokonferencyjnych. Trzy spośród tych wydawnictw ukazały się za granicą. Uwagę zwraca tekst o żydowskich sygnetach drukarskich z XVII w. opublikowany w tomie *Typographorum Emblemata: The Printer's Mark in the Context of Early Modern Culture* z

2018 r. A także artykuł o szkolnictwie w Rzeczypospolitej krakowskiej zamieszczony specjalnym tomie renomowanej serii „Polin: Studies on Polish Jewry” (2011).

W pismach naukowych opublikowanych zostało 11 artykułów. Najwięcej (5) w roczniku „Scripta Judaica Cracoviensia” wydawanym przez Katedrę Judaistyki UJ. Pismo ukazuje się w języku angielskim i innych językach kongresowych. Dr Anna Jakimyszyn-Gadocha od 2016 r. pełni tam funkcję sekretarza redakcji, lecz nie ma to znaczenia, bowiem wszystkie teksty podlegają ocenie dwóch niezależnych recenzentów. Niezwykle interesująca analiza jednego z najważniejszych tekstów służących do edukacji chłopców w XVII wieku, została zamieszczona w „Studia Judaica”. Spośród publikacji w pismach spoza Krakowa najważniejszy jest w mojej ocenie artykuł zamieszczony w „Kwartalniku ŻIH” na temat historii krakowskiego oddziału TOZ Ludności Żydowskiej. W wydawnictwach zagranicznych, co stanowi pewien mankament, habilitantka opublikowała zaledwie jeden, w dodatku niewielki objętościowo, artykuł (anglojęzyczne wydawnictwo „Mesto a dejiny” wydawane na uniwersytecie w Koszycach). Omawiała w nim historię gmin żydowskich w Krakowie i Kazimierzu w świetle dokumentacji własnej. Fakt, że duża część artykułów opublikowana została w języku angielskim równoważy do pewnego stopnia brak większej liczby publikacji w wydawnictwach zagranicznych. Ostatecznie jednak nie ma wpływu na liczbę cytowań w Google Scholar, która jest niska. Odczuwam również pewien niedosyt z powodu niewielkiej liczby (2) opublikowanych przez habilitantkę recenzji.

Oprócz funkcji pełnionej w redakcji „Scripta Judaica Cracoviensia” dr Anna Jakimyszyn-Gadocha współredagowała dwa wydawnictwa. Pierwszym z nich jest tom studiów *Mamre de-Polin* dedykowany prof. Edwardowi Dąbrowie (2021). Druga pozycja to katalog towarzyszący wystawie przygotowanej z okazji XI Kongresu Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Żydowskich pt. *Dzieje Żydów krakowskich na przestrzeni wieków. Materiały z zasobu Archiwum Narodowego w Krakowie* gdzie jest jednym z pięciorga redaktorów. Była również redaktorem naukowym opracowania o synagogach w Pszczynie (2015)

W dorobku habilitantki znajduje się jeszcze niewielka objętościowo pozycja pt. *Mykwa. Dzieje żydowskiej łaźni rytualnej przy ul. Szerokiej w Krakowie* (2012). Na podkreślenie zasługuje fakt, że jest to pierwsze na gruncie polskim opracowanie tej tematyki. O innych tego typu obiektach w Krakowie i Lwowie pisała autorka w kilku artykułach naukowych.

Prowadzone przez nią badania naukowe kilkakrotnie finansowane były z grantów badawczych. W charakterze wykonawcy uczestniczyła w projekcie finansowanym przez NCN i dwukrotnie Rothschild Foundation Europe. Prócz tego otrzymała stypendia od Fundacji Lanckorońskich i Center for Urban History of East Central Europe z siedzibą we Lwowie. W

ramach tych grantów przeprowadzała kwerendy we Lwowie, Wiedniu, Nowym Yorku (w archiwum YIVO).

Mocną stroną wniosku jest uczestnictwo w konferencjach naukowych. W latach 2008-2021 dr Jakimyszyn-Gadocha brała udział w 28 tego typu wydarzeniach naukowych w charakterze referentki. 12 spośród nich miało status międzynarodowy, a sześć odbywało się poza granicami kraju (Lwów – trzykrotnie, Paryż, Würzburg, Koszyce).

Ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej, współpracy międzynarodowej i działań popularyzatorskich

Dr Anna Jakimyszyn-Gadocha ma bardzo bogate doświadczenie w zakresie dydaktyki. Zajęcia ze studentami rozpoczęła w 2003 r. będąc na pierwszym roku studiów doktoranckich. Od marca 2008 r. do września 2010 r. pracowała na stanowisku asystenta w Zakładzie Kultury Żydów Katedry Judaistyki UJ, a następnie adiunkta w Zakładzie Kultury Żydów Instytutu Judaistyki UJ. Prowadziła cykle wykładów, konwersatoria, ćwiczenia, seminaria, lektoraty dla studentów historii i judaistyki, a także zajęcia w ramach studiów podyplomowych. Wypromowała 31 licencjatów i jednego magistra. Była recenzentką 21 prac magisterskich i podobnej liczby prac powstałych w ramach studiów podyplomowych. Prowadziła również zajęcia na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie i Jagiellońskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku. Od 2005 r. na zlecenie różnych instytucji prowadziła lektoraty, warsztaty językowe i kursy języka jidysz. Przygotowała również oryginalny tematyczny *Słownik jidysz-angielsko-polski. Yiddish-English-Polish Dictionary* (2016). Recenzowała (recenzje wydawnicze) cztery wydawnictwa oraz artykuły (recenzje wewnętrzne) dla ośmiu pism naukowych.

Habilitantka może poszczycić się również znaczącym dorobkiem organizacyjnym. Trzykrotnie pełniła funkcje sekretarza naukowego konferencji współorganizowanych przez Instytut Judaistyki UJ, a w jednym przypadku była przedstawicielem Instytutu we współorganizowanej przezeń konferencji. Była członkinią Komitetu Organizacyjnego XI Kongresu Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Żydowskich (Congress of the European Association for Jewish Studies), który odbył się w Krakowie w lipcu 2018 r. Współtworzyła program tego wielkiego wydarzenia (uczestniczyło w nim 400 prelegentów i referentów), a także imprez towarzyszących. Pełniła i pełni nadal funkcje kierownicze w Katedrze Judaistyki UJ. Była autorką programów studiów licencjackich i magisterskich na kierunku judaistyka oraz organizatorką programów studiów podyplomowych. Za tę działalność trzykrotnie została uhonorowana Nagrodą Rektora UJ ds. polityki kadrowej i finansowej.

W kontekście międzynarodowym na podkreślenie zasługuje członkostwo w „European Association for Jewish Studies”. Od wielu lat uczestniczy w Polsko-Ukraińskiej/Ukraińsko-Polskiej Konferencji Naukowej „Lwów. Miasto-społeczeństwo-kultura” współorganizowanej przez Lwowski Narodowy Uniwersytet im Iwana Franki. Powierzono jej zadanie zrecenzowania rozprawy doktorskiej powstałej na tym uniwersytecie. Brała też udział w międzynarodowym projekcie badawczym finansowanym ze środków Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego.

Godne uwagi jest zaangażowanie dr Anny Jakimyszyn-Gadochy w działania popularyzatorskie. Składają się na nie prowadzone od okresu studiów doktoranckich cykle wykładów, prelekcji i zajęć o Żydach krakowskich przeznaczone dla różnego typu odbiorców. Inną formą działań jest uczestnictwo w programach organizowanych przez różne instytucje edukacyjne. W latach 2010-2018 recenzowała prace zgłoszone na konkurs „Historia i kultura Żydów” dla uczniów szkół średnich organizowanego przez Fundację Shalom. Pracowała z nauczycielami i uczniami szkół średnich nie tylko w Krakowie, lecz także w Szczekocinach i Janowie Lubelskim. Niektóre jej wykłady dostępne są również na kanale you tube.

Habilitantka stale współpracuje z instytucjami kultury. Jednym z nich jest Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, gdzie uczestniczyła w tworzeniu wystawy stałej w projekcie „Nowego Muzeum Żydowskiego”. Była też kuratorem i koordynatorem dwóch wystaw: „Wielcy krakowscy rabini” pokazywanej w Krakowie i Wenecji i „Dzieje krakowskich Żydów na przestrzeni wieków. Materiały z zasobów Archiwum Narodowego w Krakowie”.

Konkluzja

Pani dr Anna Jakimyszyn-Gadocha spełnia wszystkie wymogi ustawowe związane z procedurą nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Wysoko oceniam jakość jej dorobku naukowego, a przede wszystkim walory przedstawionej jako główne osiągnięcie naukowe książki *W trosce o zdrowie żydowskiej społeczności Lwowa (1918-1939)*. Z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie dr Anny Jakimyszyn-Gadochy do dalszego postępowania w przewodzie habilitacyjnym.

Dariusz Libala